

УДК 7.038.6

Валентина **Бистрякова**

Алла **Осадча**

Олеся **Пільгук**

доцент кафедри рисунку та живопису
старший викладач кафедри рисунку
та живопису

старший викладач кафедри рисунку
та живопису
Київського національного
університету технологій та дизайну

Інновації та технології в сучасному мистецтві

©Бистрякова В., 2017

<http://doi.org/10.5281/zenodo.1068902>

Анотація. У статті здійснюється спроба системного аналізу інноваційних підходів та інноваційних технологій у сучасному мистецтві. У ході опрацювання низки дослідницьких концепцій запропоновані різні наукові й правові підходи до трактування терміна «інновація». Досліджено розуміння сутності інновацій у культурі. Проаналізовано співвідношення інновацій і цінностей у культурі, вивчені особливості інноваційної культури та культуроніки.

Доведено, що належне відображення у науковій думці й термінології знайшло протиставлення інноваційних технологій до традиції. Розглянуто особливості застосування інноваційних технологій у різних сферах культури, зокрема образотворчому мистецтві. Відповідно до наявних концепцій, інновацію у мистецтві можна розглядати як результат творчого процесу і як процес впровадження нововведення. Розгляд інновації як процесу впровадження нововведення дозволяє за інновацію видавати й чужу ідею, але вперше впроваджену в тому або іншому художньому творі. Розгляд інновації як результату творчої діяльності безпосередньо пов'язує інноваційну діяльність із мистецтвом. Виявлена роль інноваційних технологій у мистецтві постмодернізму.

Ключові слова: інновації, технології, сучасне мистецтво, культура, культуроніка, цінності, традиція, постмодерн, концепція.

Інновації та технології в сучасному мистецтві є актуальним питанням для наукового дослідження. Зазначена проблема є достатньо широкою, тому має здійснюватися на основі теоретичного аналізу (звичайно з наведенням окремих практичних прикладів у сфері мистецтва). Як можна переконатися, опрацювавши фахову літературу, існує безліч визначень терміна «інновації», більшість з яких загалом може бути застосована до тієї чи іншої мистецької сфери. У найбільш загальному розумінні інновації у мистецтві доцільно трактувати як антипод традиції.

Говорячи про технології в контексті проблематики цієї публікації необхідно, вочевидь, акцентувати увагу саме на інноваційних технологіях, оскільки певні технології існували в мистецтві завжди, починаючи з моменту його зародження на світанку історії людства. Водночас мова має йти, насамперед, про ті технології, які своїм започаткуванням фактично перекреслили традиційний розвиток мистецтва, спричинили появу принципово нових концепцій, стилів, напрямків, художньої та образної мови. Наприклад, таким інноваційним ноу-хау може вважатися конструювання дигітайзера, який наразі дозволяє художникові за допомогою спеціального пензля і планшета створювати свої доробки в комп'ютерних програмах. Свого часу такою інноваційною технологією стало винайдення паперу, що також розширило відповідні можливості творців образотворчого мистецтва.

На нашу думку, інновації в сучасному мистецтві значною мірою пов'язані з таким міждисциплінарним і світоглядним напрямом як постмодерн (постмодернізм). Як і інновації, він також має вельми значне число трактувань, які збігаються в одному – постмодерн є спробою перегляду (ревізії) усіх попередніх стилів, своєрідною пародією на кожен з них.

Взаємопов'язаність дослідницької проблеми з важливими питаннями інших наук. Вивчення інновацій та технологій у сучасному мистецтві перебуває на перетині вивчення одразу кількох наукових дисциплін, зокрема мистецтвознавства, історії культури, суспільствознавства, соціальної психології тощо.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання проблеми. Проблематика інновацій та інноваційних технологій у сфері культури опрацьовувалася у дослідженнях зарубіжних і українських учених, зокрема

таких як Й. Шумпетер, Б. Твісс, П. Друкер, Б. Санто, Т. Брайн, Л. Володачек, Ю. Яковець, В. Мединський, І. Балабанов, С. Ілляшенко, Н. Краснокуцька та ін.

Залежно від об'єкта та предмета дослідження у науковій літературі представлено кілька підходів до розгляду інновації: як системи (Й. Шумпетер, М. Лапін, Л. Володачек та ін.); як процесу (Б. Твісс, Б. Санто, Т. Брайан, С. Валдайцевтощо); як зміни (Л. Морр, Ф. Валента, Ю. Яковець та ін.); як результату (Р. Футхудімов, С. Ілляшенко, І. Балабановтощо); як об'єкта (В. Мединський, Е. Уткін та ін.); як ідеї (Х. Барнет, Г. Залтман, Л. Федулова тощо) [5, с. 455].

Утім, широкий спектр наявних підходів, концепцій та інструментаріїв розвитку інновацій у різних сферах культури далеко не завжди включав у себе саме мистецтво. З огляду на вказане, метою публікації є аналіз інноваційних технологій у сучасному мистецтві.

Виклад основного матеріалу. Як слово і термін «інновація» з'явилася у французькій мові в XIII ст., а в англійській мові – у XVI ст., де позначало щось нове у лінгвістиці й правознавстві [8, с. 14]. Водночас уперше в науковій думці термін «інновація» використав австрійський учений-економіст Й. Шумпетер, котрий у своїх працях «Теорія економічного розвитку» та «Цикли ділової активності» дав цьому явищу таке визначення: «процеси науково-технічних змін з метою створення й використання нових видів споживчих товарів, виробничих і транспортних засобів, нових ринків і форм організації промисловості» [10, с. 114].

Велика кількість науковців розглядали інновацію насамперед у контексті економічного розвитку та якісного поліпшення стану виробничих сил, що звісно виходить за межі цього мистецтвознавчого дослідження. Відносно культурного контексту інновацій досить цікавим могло б видатися визначення Д. Гвішиані «інновація – це комплексний процес створення, розповсюдження нового практичного засобу (новації) для нової (покращеної) суспільної потреби, одночасно – це процес сполучення змін у соціальному середовищі, де здійснюється його життєвий цикл» [3, с. 65]. Суспільна потреба тут може містити й культурно-мистецький запит на інновації. Щодо інноваційного циклу, то це явище запо-

зичене зі сфери виробництва й менеджменту (розробка нової продукції – її реалізація), проте повною мірою може бути застосоване і для культури й мистецтва (формування інноваційного стилю – креатив нових творів).

Звертаючись до юридично закріпленого визначення терміна «інновація», знаходимо його у законодавстві України. Відповідно до Закону України «Про інноваційну діяльність» від 4 липня 2002 р. (з подальшими змінами й доповненнями), під інноваціями розуміються «новостворені (застосовані) і/або вдосконалені конкурентоспроможні технології, продукція або послуги, а також організаційно-технічні рішення виробничого, адміністративного, комерційного або іншого характеру, які суттєво покращують структуру і якість виробництва і/або соціальної сфери» [1]. Як бачимо – також жодного слова про культурно-мистецьку сферу.

Розуміння сутності інновацій у культурі започаткував американський учений П. Друкер, який вважав, що «інноваційна культура є комплексним впровадженням і всебічним засвоєнням інновацій у різних сферах життєдіяльності на основі збереження в інноваційній системі динамічної єдності старого, сучасного і нового» [4]. Отже, інновації розглядалися саме через призму цінностей. Водночас, це визначення інноваційної культури є неповним, оскільки не включає понять про духовне і прекрасне, які є засадничими для мистецтва.

Відомий учений, дослідник інновацій М. Епштейн як прикладну сферу культурології виділяє культуроніку – гуманітарну технологію, винахідницьку й конструкторську діяльність у галузі культури; активне перетворення культури як наслідок або передумова її теоретичних досліджень [11, с. 614].

До культуроніки належить «діяльність таких культурних співтовариств, які породжують на основі певних теорій певні культурні практики, – наприклад, італійські гуманісти, німецькі романтики, американські трансценденталісти, італійські й російські футуристи, російські символісти й концептуалісти» [11, с. 616-617]. Таким чином, на думку науковця, культуроніка є практично надбудовою над науками про культуру без спроб технологізації чи політизації культури чи мистецтва.

Розвиваючи творення концепцій інноваційної культури, В. Балабанов під останньою розуміє «особливу форму (різновид) загальнолюдської культури, який є новою історичною реальністю, ця реальність постає як наслідок прагнення суспільства до самооновлення; інноваційна культура є передумовою якісних змін життєдіяльності людей, вона нині може претендувати на роль найважливішого соціально-психологічного фактора суспільного розвитку» [2, с.77]. У цьому визначенні закладені важливі для нас месиджі, зокрема, враховано прагнення людини й суспільства до духовного самооновлення, без чого інновація не може існувати, а також наголошено на якісному характері змін, спричинених інноваційним розвитком. Отже, кількість, сформована традицією, переходить у якість, генеровану інновацією.

Зрештою, оскільки в основі мистецтва – явище прекрасного, слід згадати про точку зору О. Старовойт, котра вважає, що «нагальною щодо існування творчої особистості у інноваційній культурі є так звана «естетична проблема». Людина – єдина істота на Землі, здатна відтворювати предметні форми буття за законами краси. Бути людиною – означає діяти за законами краси. Людина краси – це людина справи, надійності й порядності. Прекрасне уособлює впорядкованість, досконалість, гармонію, симетрію, ритм у предметних формах людської діяльності: потворне – дисгармонію, аритмічність, недосконалість структурно-функціональної організації, що викликає незадоволеність, антипатію» [9, с.38]. Мабуть, саме ці компоненти інноваційного підходу до мистецтвознавства слід використовувати, здійснюючи спробу досягнути роль інновацій у сучасному мистецтві.

Інновацію у мистецтві можна розглядати як результат творчого процесу та як процес впровадження нововведень. Водночас розгляд інновації як процесу впровадження нововведення дозволяє за інновацію видавати й чужу ідею, але вперше впроваджену в тому або іншому художньому творі. Розгляд же інновації як результату творчої діяльності безпосередньо пов'язує інноваційну діяльність із мистецтвом. Як відомо, кожний акт мистецької творчості проходить шлях від ідеї до втілення. Перший етап втілення вимагає створення або добору спеціальних технологій, нових прийомів, ін-

струментів, засобів або механізмів. Наукова розробленість питання визначення художньої творчості знімає проблему розмежування цих понять. При цьому можна стверджувати, що новий, інноваційний художньо-творчий продукт – це і є нововведення у мистецтві.

Класифікувати інновації в мистецтві можна:

- за причиною появи (авторська, внутрішня потреба митця у змінах, реакція на культурні, політичні, соціально-економічні зміни в суспільстві; замовлені інновації);
- за масштабом новизни (індивідуальні, групові, елітарні, загальнозначущі);
- за потенціалом у мистецтві (радикальні, комбінаторні, модифіковані);
- за типами (зображувально-виражальні, техніко-технологічні, образно-тематичні);
- за принципом ставлення до своїх попередників («заміщальні», «скасовальні», «поворотні») [7, с. 39].

Інновації у розвитку мистецтва становлять процес перетворення творчого методу, зумовлений зміною художньої картини світу, що сприяє формуванню особливостей художньої мови. Джерелом новаторства виступають не тільки зміни соціокультурних умов життя суспільства, але й індивідуальна творча діяльність митця, його неповторний внутрішній світ.

Стверджуючи про взаємодію інновації та традиції в мистецтві можна виділити кілька особливостей. По-перше, будь-яка традиція – це колишня інновація, будь-яка інновація – це потенційно майбутня традиція. По-друге, інновація та традиції у творчості митця доповнюють одна одну.

Переходячи до розгляду інноваційних технологій у культурі та мистецтві, мусимо знову звернутися до наукового доробку М. Епштейна, який вивчає культуроніку не лише як практичну надбудову над науками про культуру, спробу реалізувати трансформативний потенціал гуманітарного мислення, але й як конструювання нових форм дії в культурі, нових технік спілкування та пізнання, нових моделей сприйняття й творчості: «якщо культурологія мислить проєкціями – переломленнями предметів у знакових системах різних культур, то культуроніка мислить проєктами, тобто знаковими системами, які ще не стали практиками й інституціями

якої-небудь культури й утворюють план можливих трансформацій усього культурного поля» [11, с. 615]. Підсумовуючи вказану концепцію, можна зазначити, що інноваційні технології у сфері культури й мистецтва можуть вивчатися саме в рамках культуроніки, що по суті є сукупністю технологій, заснованих на досягненнях культурології як науки про культуру.

Як приклад для окреслення інноваційних технологій у мистецтві можна обрати образотворче мистецтво. Можна цілком погодитися з Л. Молчановою щодо того, що «поява інновацій в образотворчому мистецтві взаємозалежна з культурними змінами в суспільстві, з розвитком техногенної цивілізації, яка, на відміну від традиційних цивілізацій, орієнтується на безперервний науково-технічний прогрес, що прискорюється і безпосередньо впливає на художника» [7, с. 37].

При цьому виділяються наступні особливості інновацій у сучасному живописі: спрямованість у минуле (як це не парадоксально для інновацій); одночасне створення образів, які демонструють проблеми сучасної людини; синтез різних стилів, методів, звертання до релігійної, містичної тематики; прагнення до театральності та пов'язані з нею пародійність та іронічність художнього мислення; зміна змісту повсякденних речей і перетворення їх на артефакт [6, с. 201].

У художників ХХ ст. фактура стає іноді головним виражальним засобом для формування індивідуального художнього образу, а створення нових, тобто незнайомих раніше художній практиці фактур, – основним пластичним завданням. Звідси бере витоки використання нетрадиційних у художньому відношенні матеріалів.

З урахуванням вказаного, можна виділити, зокрема, такі інноваційні технології у живописі – використання нових матеріалів, нових технологічних прийомів, нових комп'ютерних технологій. При цьому живопис найчастіше поєднується з графікою, поліграфією, комп'ютерним дизайном, світлиною.

Як уже згадувалося, ще одним типом нововведення в образотворчому мистецтві може стати звертання до нових або повернення забутих образів і тем. Постмодерністське образотворче мистецтво прагне шукати предмет художнього натхнення не в людині, а у світі повсякденних предметів. Художник у своїх творах звертається у минуле, синтезує різ-

ні стилі й напрямки, переглядає твори митців інших епох. Ще однією з характерних інновацій є використання прийомів іронії, гумору, пародії. Художники змінюють зміст звичних речей, використовують їх як артефакт.

Головним для сучасного художника-інноватора стає не авторське вираження, а бажання виразити почуття. Щодо глядача, то він стає основним учасником у створенні твору, оскільки художник залучає його до діалогу, ніби пропонує стати одним з авторів твору [6, с. 202].

Результати дослідження. Отже, здійснивши вивчення інновацій та технологій у сучасному мистецтві, ми прийшли до наступних висновків:

– Для мистецтва (як і для культури загалом) концепт інновацій є по суті привнесеним явищем, оскільки був запозичений з техніко-економічної сфери. Водночас, якщо застосовувати термін «інновації» саме мистецтва, то він вочевидь має передбачати формування на ґрунті традиційних мистецьких стилів, жанрів і напрямів якогось нового продукту. Причому це може бути не обов'язково принципово новий продукт (як це часто буває в матеріальному виробництві), а такий, що заснований на творчій думці попередніх поколінь митців, але суттєво відрізняється від їхніх напрацювань.

– Роль інновацій у мистецтві може бути виражена через привнесення у традиційне чогось нового, а також його широке розповсюдження у творчості представників певної мистецької школи чи стилю. Можна стверджувати про порушення усталених стереотипів, художніх прийомів, художньої мови та прийомів, про зміну звичних традицій. При цьому може виникнути парадоксальне для інновації повернення до тих культурних шарів, які передували цим звичним традиціям. Саме за рахунок вказаного інновації в мистецтві кардинально відрізняються від нововведень, скажімо, у техніці, де повернення до архаїки не може вважатися інноваційним розвитком.

– Інноваційні технології в мистецтві мають вивчатися у рамках культуроніки – сукупності технологій у рамках культурології. Інноваційні технології в мистецтві характеризуються насамперед надзвичайно потужним креативним, творчим началом. Можна стверджувати, що новий, інноваційний художньо-творчий продукт власне і є нововведення у мистецтві. Крім того, сутність інноваційних технологій

у мистецтві становить найбільш точне відображення духовно-культурних пошуків митця у нетрадиційному способі вираження. Цей культурно-соціальний феномен є реакцією художника на етичний, естетичний клімат суспільства. При цьому форма вираження залежить багато в чому від моральних потреб самого суспільства.

Перспективних напрямів дослідження проблематики інновацій і технологій у сучасному мистецтві, на нашу думку, може бути безліч, з огляду на вельми широкий спектр питань у цій сфері, які ще не зазнали комплексного наукового вивчення. Зокрема, було б актуальним звернення до історії інновацій у мистецтві впродовж різних періодів минулого або, навпаки, вивчення тих стилів і напрямів, які сліднують за мистецтвом постмодерну (окремі дослідники називають їх пост-постмодерном). У будь-якому випадку, кожен науковець, хто цікавиться співвідношенням традиційного й інноваційного у мистецтві, може знайти власний перспективний аспект для досліджень, а тема інновацій і технологій у мистецтві буде далекою від всебічного розуміння.

1. Про інноваційну діяльність : Закон України : зі змінами // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2003. – № 13. – Ст. 93.
2. Балабанов И. Т. Инновационный менеджмент / И. Т. Балабанов. – СПб. : Питер, 2001. – 304 с.
3. Гвишиани Д. М. Диалектика и системный анализ / Д. М. Гвишиани. – М. : Наука, 2006. – 321 с.
4. Друкер П. Ф. Задачи менеджмента в XXI веке : пер. с англ. / П. Ф. Друкер. – М. : Вильямс, 2007. – 235 с.
5. Мілютіна Ю. С. Дискусійні питання щодо визначення понять «інновація» та «нововведення» / Ю. С. Мілютіна // Університетська наукові записки. – 2011. – № 4. – С. 454-462.
6. Молчанова Л. А. Инновации в живописи второй половины XX века / Л. А. Молчанова // Мир науки, культуры, образования. – 2011. – № 6 (31). – С. 201-202.
7. Молчанова Л. А. Понятия «инновация» и «традиция» в искусстве / Л. А. Молчанова // Снитковские чтения. – Барнаул : Алтайский дом печати, 2010. – С. 37-43.
8. Непомнящий А. В. Инновационное образование: дости-

жения и перспективы / А. В. Непомнящий, В. И. Писаренко // Высшее образование сегодня. – 2007. – № 7. – С. 14-19.

9. Старовойт О. В. Креативна природа інноваційної культури / О. В. Старовойт // Вісник Інституту розвитку дитини. Сер. : Філософія, педагогіка, психологія. – 2014. – Вип. 32. – С. 36-42.

10. Шумптер Й. Теория экономического развития / Й. Шумптер. – М. : Эксмо, 2007. – 386 с.

11. Эпштейн М. Н. Знак пробела: О будущем гуманитарных наук / М. Н. Эпштейн. – М. : Новое литературное обозрение, 2004. – 864 с.

ANNOTATION

Osadcha Alla, Bystriakova Valentyna, Pilhuk Olesia. Innovations and technologies in contemporary art. The article is an attempt to analyze the system of innovative approaches and technologies in contemporary art. During the processing of a number of research concepts various scientific and legal approaches to the interpretation of the term «innovation» are proposed. The understanding of the essence of innovation in culture was studied. The correlation of innovations and values in culture was analyzed, specifics of innovative culture and cultureronic was studied.

It is proved that a proper display in scientific thought and terminology found opposition innovative technology to tradition. The features of the applying of innovative technologies in various fields of culture, particularly in the visual arts, was considered. According to the available concepts, innovation in the art can also be viewed as the result of the creative process and as the implementation process of innovations. Consideration of innovation as the implementation process allows also to consider as innovation not unique idea, if it was firstly engrained in a particular artwork. Consideration of innovation as a result of creative activity directly connects innovation with art. The role of innovation technologies in the post-modern art was outlined.

Keywords: innovations, technologies, modern art, culture, cultureronic, values, tradition, postmodern, conception.

АННОТАЦИЯ

Быстрякова Валентина, Осадчая Алла, Пильгук Алеся. Инновации и технологии в современном искусстве. В статье осуществляется попытка системного анализа инновационных подходов и технологий в современном искусстве. В ходе обработки ряда исследовательских

концепцій предложены разные научные и правовые подходы трактования термина «инновация». Исследовано понимание сущности инноваций в культуре. Проанализировано соотношение инноваций и ценностей в культуре, изучены особенности инновационной культуры и культуроники.

Доказано, что надлежащее отображение в научной мысли и терминологии нашло противопоставление инновационных технологий и традиции. Рассмотрены особенности применения инновационных технологий в разных сферах культуры, в частности изобразительном искусстве. Согласно имеющимся концепциям, инновацию в искусстве можно рассматривать и как результат творческого процесса и как процесс внедрения нововведений. Рассмотрение инновации как процесса внедрения нововведения позволяет за инновацию выдавать и чужую идею, но впервые внедренную в том или ином художественном произведении. Рассмотрение инновации как результата творческой деятельности непосредственно связывает инновационную деятельность с искусством. Выявлена роль инновационных технологий в искусстве постмодернизма.

Ключевые слова: инновации, технологии, современное искусство, культура, культуроника, ценности, традиция, постмодерн, концепция.